

Nešpor, Zdeněk R. Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu

Janák, Dušan

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Janák, D. (2009). Nešpor, Zdeněk R. Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu. [Review of the book *Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*, by Z. R. Nešpor]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(5), 1121-1123. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-69872>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

svým dílem zařazuje do proudu myslitelů, kterým nejde pouze o uchopení určitého společenského fenoménu nebo jeho teoretickou reflexi, ale chce využít teoretického zkoumání k praktickému vyrovnání se se skutečnými problémy demokratické společnosti.

Stanislav Myšička

Zdeněk R. Nešpor: *Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*
Praha, Scriptorium 2008, 432 s.

Věnovat se systematictějšímu výzkumu klasických sociologických teorií není v dnešní české sociologické produkci příliš časté a v případě domácí myšlenkové tradice je to téměř výjimečné. Přitom je studium významných myšlenkových systémů minulosti standardní součástí výuky i ve vědách přírodních. Ve vědách společenských a humanitních je v podstatě nezbytností – studium dějin vlastních konceptů a teorií je jedním z klíčových prvků většiny oborů, až to někdy na první pohled vypadá, jako by předmětem studované disciplíny byla disciplína sama (případ filozofie).

Specifikem české sociologie je, že se v ní na domácí tradici moc nenavazuje. Návraty k domácím klasikům jsou spíše příležitostného a jubilejního rázu – tj. důvodem k ohlédnutí bývají více výročí klasiků než znovuobjevení klasických problémů a důraz je kladen více na význam osobnosti než její myšlenkové dědictví. Svůj podíl na nedostatku smyslu pro vlastní tradici i související absenci výzkumu české sociologie mají odlišné politické podmínky naší národní sociologie v porovnání se situací, která panuje v Polsku nebo Maďarsku. Na rozdíl od jiných zemí došlo v Čechách k opakovanému přerušení sociologické tradice a následnému budování oboru na „nových základech“, nikoliv jednoduchému

pokračování v přerušeném díle. Nejvýraznějším zlomem bylo „zrušení“ sociologie po roce 1948 a následná „obnova“ v letech šedesátých. Druhý zlom a počátek třetí etapy české sociologie představoval politický předěl v roce 1989.

I přes toto „tradiční“ české/slovenské nenavazování na své vlastní sociologické kořeny vyšlo po roce 2000 několik knih, které jsou v tomto ohledu splácením dluhu domácí sociologické tradici a srovnávacím kroku s okolními zeměmi. Dvě knihy E. Pecky se věnují pozitivismu v české sociologii a dílu E. Chalupného, kniha R. Klobuckého *Hlasistické hnutí: národ a sociológia* (Bratislava: Sociologický ústav SAV 2006) se zabývá počátky sociologie na Slovensku, v roce 2007 vyšla v edici Sociologických studií Sociologického ústavu AV ČR kniha Zdeňka R. Nešpora *Institucionální záze-
mí české sociologie před nástupem marxismu a minulý rok Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu* od téhož autora.

Jestliže jeho práce z roku 2007 představuje komentovaný soupis pramenů pro výzkum období české sociologie do roku 1948 bez hlubších teoretických ambicí a např. kniha R. Klobuckého je podrobnou sondou do sociologického myšlení určité intelektuální skupiny, *Ne/náboženské naděje* jsou především široce založenou rekapitulací dějin české sociologie spjaté s výzkumem náboženství a autor v ní rozšiřuje svůj dlouhodobý zájem o sociologii náboženství o dimenzi dějin české sociologie. Na rozdíl od Klobuckého knihy o Hlasistech nejde o podrobnou sondu do myšlení určité školy, ale o historii jedné sociologické disciplíny zpracované na značně rozsáhlém materiálu (např. včetně rozboru protináboženského diskurzu *Rudého práva* z let 1949–1969). *Ne/náboženské naděje* přesahují předchozí uvedené texty jednak rozsahem, jednak překračují hranice klasické české sociologie (náboženství) směrem do přítomnosti (poměr stránek věnovaných české sociolo-

gii náboženství do roku 1948 a mezi lety 1948–1989 je přibližně 3:2).

Autor přesvědčivě ukazuje, že náboženství bylo jedním z hlavních témat české sociologie do roku 1948. Náboženství a/nebo jeho kritice (zejména v podobě tzv. „církevnictví“) věnovala svou pozornost velká část sociologů meziválečného období. Částečně to bylo způsobeno Masarykovým spojením tzv. české otázky s otázkou náboženskou, jež tak k zájmu o náboženské otázky přivedlo i autory, kteří by v jiném intelektuálním kontextu náboženství pozornost nevěnovali. Náboženství tak ve své práci zohlednili v podstatě všichni tehdejší významní sociologové. Když k tomu připočítáme, že Nešpor do svého přehledu zahrnul i autory, kteří se náboženství věnovali i jen okrajově a věnovali mu dílčí pozornost svých výzkumů (např. relativně známý předválečný výzkum Machotky a Ulricha o poměšťování pražského okolí), výsledkem je, že skrze sociologii náboženství se mu podařilo podat dobrou výpověď o české sociologii (minimálně té do r. 1948) jako celku. Českou sociologii náboženství charakterizuje za použití protikladu „profánní“ a „náboženské“ sociologie náboženství. Uvědomění si rozdílu těchto dvou přístupů a fakt, že nejvýznamnější čeští sociologové patřili k profánnímu proudu, ukazuje i na určitý étos nově se formující vědecké disciplíny jako celku.

Mezi klady autorova díla patří jeho schopnost práce s archivy, jejichž obsahů v knize bohatě využívá. Díky tomu předkládá čtenáři řadu dříve neznámých a nenasnadno dostupných informací (např. dochovaná data z Bláhova výzkumu mezi brněnskými intelektuály z 30. let, nebo rukopis jeho nepublikované autobiografie odlišné od Bláhovy rodinné kroniky). Šíře zdrojů, z nichž autor čerpá, je natolik rozsáhlá, že jeho studie dostává téměř encyklopedický charakter. Na přesvědčivosti jí přidává také to, že autor až pedantsky důsledně uvádí zdroje informací. Čtivost i takto faktograficky založeného textu umožňuje svižný styl,

kterým je kniha napsána. Díky tomu se může čtenář nejen poučit, ale místy také pobavit (např. díky ironickému tónu při komentáři některých pražsko-brněnských žabomyšších válek), jiné pasáže nepostrádají napětí (např. ty věnované sociologii za protektorátu, která získávala peníze na zaměstnání několika desítek lidí od státní administrativy a nemalou část z nich posunula do soukromých kapes bez vykázání výsledků výzkumů).

Odvrácenou stranou mince Nešporova faktograficky neobyčejně nabitého výkladu je určitá plochost teoretické analýzy jednotlivých koncepcí. I u těch autorů, které autor označuje za důležité pro rozvoj disciplíny, se čtenář nedočká hlubšího rozboru metody, argumentace či povahy vazeb na dobový intelektuální kontext. Určitou výjimku tvoří T. G. Masaryk, a i v tomto případě by bylo pro posouzení jeho díla i české sociologie náboženství užitečné zodpovědět autorem pouze nadhozenou otázku, „zda vůbec stál na výši sociologického poznání své doby“? (s. 58) Chalupného sociologická metoda je stručně glosována takovým způsobem, že nakonec není jasné, zda tento sociolog měl pouze silně vyvinutou sociologickou imaginaci, ale jinak byl skutečně pouze „velkým amatérem“, nebo zda pracoval způsobem v sociologii té doby běžným. Podobně i uváděné Bláhovy teologické kořeny by stály za analýzu protikladu profánního a církevního prvku v jeho sociologii náboženství atd. Jistá „nedořečenost“, kdy řada problémů a jejich řešení je spíše jen naznačena, je nepochybně daň za faktografickou úplnost. Nicméně právě kvůli ní nakonec není zcela zřetelné, který autor či koncepce je pro českou sociologii náboženství klíčový, kdo přispěl zásadním způsobem a kdo je autorem zcela marginálním. To je naznačeno až na závěrečných stranách. Na tomto místě lze proto vyslovit přání, aby se autor k některým podrobnějším analýzám dostal ve své další práci.

Každopádně výstavba textu činí plausibilními Nešporovy obecnější závěry o čes-

ké sociologii náboženství. První se vztahuje k charakteru tzv. „malých sociologií“ uzavřených do hranic malého národního jazyka, který se v tomto případě projevil autonomním vývojem disciplíny stranou mezinárodního sociologického „mainstreamu“ s o to silnější vazbou na domácí akademické prostředí. Zvláštností české sociologie náboženství bylo zejména v meziválečném období extrémně silné proticírkevní naladění většiny českých intelektuálů včetně sociologů, které se odrazilo v rozdělení sociologické obce na dva nekomunikující proudy, profánní a církevní sociologii náboženství. Přitom náboženství i v podobě jeho odmítání nenechávalo české sociology (nejen sociology náboženství) klidnými, mj. díky Masarykovu spojení české a náboženské otázky v otázku jedinou. Nenáboženské naděje intelektuálů, které stojí v názvu knihy, představují sociologické vize vývoje české a obecně moderní společnosti, v němž bude církevní křesťanství evolučně nahrazeno jinými, modernějšími základy sociálního hodnotového konsenzu (ať už novou formou religiozity, nebo vědeckou etikou či materialistickým světovým názorem).

Z hlediska periodizace subdisciplíny autor ukazuje, že nejzásadnější předěl české sociologie náboženství přinesla politická změna v roce 1948, která měla přechodně tragické důsledky pro českou sociologii jako celek. Na autorově výkladu sociologie náboženství „pod knutou marxismu“ je však vhodné ocenit, že nepodlehł nabízejícím se klišé o jednoznačné zhoubnosti destruktivních změn, snažících se proměnit sociologii v ideologii, ale dokázal upozornit i na jisté pozitivní nezamýšlené důsledky ideologizace sociálních věd. Mezi ně patřila tvrdá empirizace výzkumu jako úniková strategie před jeho ideologizací nebo snadnější etablování progresivních vědeckých přístupů, jimž nebránili odsunutí „tradiční oborové elity“.

Souhrnně lze zhodnotit, že nejsilnější stránkou knihy je její faktografická obsáh-

lost a úplnost. Naopak jistou slabinou je, že množství detailních informací není vyváženo důkladnější pozorností koncepcím klíčových autorů. To předurčuje i okruh potenciálních čtenářů. Vzhledem k tomu, že Nešporův text základní znalosti z dějin české sociologie spíše předpokládá, než přináší, ocení ji spíše pokročilejší sociologové než začínající studenti. Zcela jistě je kniha užitečnou pomůckou pro všechny, kteří se zabývají hlouběji výzkumem dějin české sociologie. V tomto ohledu její záběr značně překračuje úzké subdisciplinární hranice sociologie náboženství a v současné době supluje novodobé dějiny české sociologie jako celku.

Dušan Janák

Aleš Sekot: Sociologické problémy sportu
Praha, Grada 2008, 223 s.

Před dvěma lety dostali členové české sociologické obce zabývající se výzkumem v oblasti sportu možnost nahlédnout do monografie *Sociologie sportu* (Brno: Masarykova univerzita, Paido, 2006). Autor, brněnský sociolog Aleš Sekot působící na Fakultě sportovních studií Masarykovy univerzity, tak zaplnil mezeru v oblasti komplexních pojednání o sociologii sportu, která na českém trhu přetrvávala déle než dvacet let. Tato kniha nabízela pohled na sociální prostor sportu společně s přehledem teoretických přístupů a jednotlivých oblastí, ve kterých je možné pozorovat moderní sport jako instituci plně integrovanou do soudobé společnosti a kultury. Nyní je na trhu nová monografie Aleše Sekota s názvem *Sociologické problémy sportu*. Na první pohled nás snad zarazí název, který se zdá být obdobou minulé publikace. Nalezení případných obsahových rozdílů obou publikací bude jedním z cílů této recenze.

Text Aleše Sekota pojímá moderní sport jako široký, sociálně konstruovaný fenomén, což ostatně autor sám v průběhu